

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Саковець Світлана Петрівна

УДК 821.161.2-1.09 (043.3)

МІФОПОЕТИКА ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2012

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Література ХХ ст. на зламі віків стала об'єктом прискіпливої уваги багатьох сучасних дослідників. З'явилась можливість поглянути на літературний процес із відстані, незаангажовано, що сприятиме вагомості висновків про творчість, здавалося б, усебічно досліджених письменників. У зв'язку зі становленням нової концепції українського літературознавства актуальною є потреба залучення нових підходів до аналізу літератури ХХ ст., у тому числі творчості шістдесятників. Два останні десятиліття засвідчили посилений інтерес літературознавців до проблеми кореляції архаїчного міфологічного мислення та міфотворчості письменників ХХ ст., до поетики міфу та можливостей структурування художнього простору за міфологічними принципами. Універсальність міфу як передумови творчості сприяє реінтерпретації міфопоетичної традиції в оновлених формах та віднаходженню типологічних зв'язків архаїчного й сучасного міфологізування, що є актуальним і щодо творчості В. Стуса. Задля виявлення специфічних моделей міфологізування у художньому світі поета необхідно здійснити міфопоетичний аналіз його творчості.

За два десятиліття стусознавство оформилось як самостійна літературознавча галузь, давши значний корпус досліджень поетичного доробку В. Стуса, які охоплюють різноманітні формально-змістові аспекти. Перші ґрунтовні літературно-критичні розвідки про поета були здійснені діаспорними науковцями і мали комплексний характер (Л. Волянська, Л. Плющ, Б. Рубчак, Ю. Шевельов та ін.). Наукова рецепція поетичного доробку письменника активізується в умовах державної незалежності і спричинена потребами створення нового канону української літератури, вагоме місце у якому посідав би В. Стус. Значною мірою це вмотивовано героїчною біографією митця. Асоціації в суспільній свідомості з центральною в українській літературі постаттю Т. Шевченка далися взнаки й у літературознавчій рецепції В. Стуса. Альтернативний підхід до осмислення феномену В. Стуса запропонував М. Павлишин. Його принцип «Стус-як-текст» залишається актуальним до сьогодні, оскільки змістив дослідницькі акценти на текст як такий, що має власні інтенції. Це відкрило можливості до залучення всього розмаїття теоретично обґрунтованих упродовж ХХ ст. літературознавчих методик для аналізу Стусової поезії. Активно досліджуються різні аспекти філософської проблематики у поетовій творчості з наголошенням екзистенційного світобачення поета, національних характеристик Стусового екзистенціалізму та його співвіднесеності з ідеями екзистенціалізму як напряму європейської філософії (розглядаються мотиви страждання («естетика страждання»), абсурдності буття, самотності, бунту, смерті тощо). Філософічність поезії В. Стуса зумовила відповідний вектор зацікавлень літературознавців і вплинула на характер дисертаційної роботи. Подолавши біографічний етап у рецепції Стусової творчості, не можна цілком відкинути філософську домінанту його поезії, яка структурує всі інші формально-сміслові плани.

Фундаментальними стусознавчими дослідженнями є роботи Ю. Бедрика, Г. Віват, Т. Гундорової, І. Дзюби, М. Жулинського, М. Ільницького,

М. Коцюбинської, І. Онікієнко, О. Рарицького, Б. Рубчака, Е. Соловей, Д. Стуса, Ю. Шевельова та ін. Предметом аналізу стали знакові явища тексту В. Стуса, під кутом зору творчої філософії митця розглянуто такі поняття, як «самособоюнаповненість», «Стусова релігійність», здійснено компаративне зіставлення творчості В. Стуса та Р. М. Рільке. Чимало праць присвячено символічній природі поетичного тексту. З'являються розвідки, в яких аналізується фольклорна стихія поетової творчості. Мають місце дослідження поетикальних властивостей, стильових особливостей лірики, зокрема спостереження над еволюцією творчої манери поета.

Міфопоетичний аналіз поезії В. Стуса є актуальним у контексті стусознавчих досліджень, оскільки здійснюється вперше. Універсальність міфокритичного підходу, його орієнтація на культурну «пам'ять» допомагають виявити у творчості автора певні константи, зафіксовані у міфологічній культурі, пояснити їхній вибір, переосмислення та зміщення смислів міфологем, авторську трансформацію традиційних міфосюжетів.

Стусознавство останнього десятиліття засвідчує відхід від біографічного методу дослідження, орієнтуючись безпосередньо на текст як об'єкт аналізу. Перспективними є герменевтичний, структуральний, компаративний підходи до творчості В. Стуса, дослідження інтертекстуальних зв'язків, що якісно реалізовані згадуваними вище дослідниками. Однак міфопоетика творчості В. Стуса не ставала об'єктом зацікавлення літературознавців, що можна пояснити імпліцитним характером Стусового міфологізму, який викликає враження безперспективності міфопоетичного підходу до його творчості (порівняно з працями про яскраво виражений міфологізм Б.-І. Антонича, Олександра Олеса, В. Шевчука, В. Герасим'юка та ін.). Запропоноване дослідження виконане з метою не лише обґрунтувати необхідність підходу до поетової творчості саме з таких позицій, а й продемонструвати методологічні потенції міфокритики щодо аналізу поезії В. Стуса та довести, що творчість поета є частиною важливого явища літератури ХХ ст., означуваного як «літературний міфологізм» (Є. Мелетинський).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової проблематики кафедри журналістики та літературознавства гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія» й узгоджено з науковою темою кафедри «Проблеми літературної антропології» (номер державної реєстрації 014U000085). Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол № 6 від 29 січня 2009 р.), скоординовано на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблем «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 19 лютого 2009 р.).

Мета дослідження полягає в аналізі міфопоетики поезії В. Стуса як сукупності формально-змістових засобів вираження міфологізму.

Мета роботи зумовлює розв'язання низки **завдань**, головними з яких є:

- з'ясувати особливості рецепції творчості В. Стуса літературознавчою наукою;
- простежити еволюцію поняття «міф» у світовій гуманітарній думці;

- виявити міфопоетичні корені моделі світу в поезії В. Стуса;
- окреслити систему бінарних опозицій як основних складників поетичної моделі світоустрою у творчості поета;
- схарактеризувати власне авторський міф як альтернативну форму художньої дійсності;
- дослідити особливості актуалізації міфологем, архетипів, традиційних мотивів та міфосюжетів у поезії В. Стуса;
- продемонструвати продуктивність практичного застосування міфокритичної методики до аналізу поетичних текстів.

Об'єктом дослідження є поетичні тексти збірок В. Стуса «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар», «Час творчості» та «Палімпсести», позначені інтенсивним проявом міфологічного мислення.

Предмет дослідження – міфопоетична система творчості В. Стуса, представлена актуалізованими у художній літературі міфологічними структурами.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні праці дослідників міфу й міфопоетики: С. Аверинцева, Г. Башляра, Я. Голосовкера, М. Еліаде, М. Євзіна, Е. Кассіра, О. Лосева, Є. Мелетинського, В. Топорова, Н. Фрая, О. Фрейденберг, а також праці з психоаналізу З. Фрейда, К. Юнга. Допоміжними під час розробки основних положень дисертації послуговували дослідження в галузі історичної поетики О. Афанасьєва, О. Потебні, роботи М. Бахтіна як автора теорії «карнавальної культури». У роботі використано досвід сучасних українських дослідників поетики міфу та міфопоетичних структур в українській літературі Г. Грабовича, Т. Мейзерської, А. Нямцу, Я. Поліщука, О. Турган та ін.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі здійснено комплексний підхід у дослідженні міфопоетичного аспекту поетичної творчості В. Стуса. Провідними обрано *ритуально-міфологічний метод*, який прислужився для виявлення міфологічних структур, ритуальних моделей та для визначення міфологічних образів і мотивів, трансформованих авторською свідомістю, а також *метод архетипного аналізу*, важливий для вияву реалізації у поезії В. Стуса загальнокультурних архетипів. Застосовано здобутки представників структуралістської школи Ю. Лотмана, Р. Барта, В. Топорова, використано елементи *формалістичного методу* задля осягнення специфічних поетикальних засобів, здійснено *мікроаналіз ключових текстів*.

Наукова новизна роботи пов'язана з актуальністю теми та вибором методології дослідження. Новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- поезія В. Стуса вперше в українському літературознавстві стала об'єктом цілісного міфопоетичного аналізу;
- вперше здійснено комплексне дослідження індивідуального міфологізування як чинника конструювання авторської художньої моделі світу;
- виявлено, що в основі моделі світу поезії В. Стуса є комплекс міфологем (центральною з яких є міфологема Світового дерева), що організовують часопросторові зв'язки в текстах;

- залучено концепції фройдизму та юнгіанства до інтерпретації архетипів та оніричних елементів у творчості В. Стуса;

- визначено деміфологізаційну сутність Стусового художнього міфу, зумовлену потребою нівеляції профанних ідеологічних міфів радянської дійсності.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у студіях з історії української літератури, під час написання монографій із проблем української поезії другої половини ХХ ст., під час розробки лекційних курсів новітньої української літератури, спецкурсів і спецсемініарів, присвячених поезії В. Стуса, у підготовці навчальних посібників, а також у написанні студентами курсових, дипломних, магістерських робіт. Результати дослідження мають значення для розвитку методики міфокритичного аналізу поетичного тексту, розширення інструментарію дослідження міфопоетики художнього твору.

Апробація дослідження здійснена під час її обговорення на засіданні кафедри журналістики та літературознавства Національного університету «Острозька академія». Основні аспекти дисертаційної роботи висвітлено у доповідях, виголошених на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Явище синтезу мистецтв в українській літературі», присвяченій 70-річчю від дня народження професора О. О. Рисака (Луцьк, 2009), у звітній науково-практичній викладацько-студентській конференції Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, 2010), у Міжнародній науковій конференції «Феномен Василя Стуса» (Острог, 2010), у III Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми історичної і теоретичної поетики» (Кам'янець-Подільський, 2011), у Всеукраїнській науковій конференції «Літературний процес: кордони герменевтики, рецептивної поетики, теорії інтерпретації» (Київ, 2011), а також у щорічних наукових викладацько-студентських конференціях «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія» (Острог, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011).

Публікації. За положеннями дисертації опубліковано 8 статей у фахових наукових збірниках України.

Структура та обсяг роботи відповідають меті та поставленим завданням. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 347 найменувань. Загальний обсяг дисертації становить 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** окреслено проблематику дисертаційної роботи, обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологію дослідження, з'ясовано його наукову новизну і практичне значення.

У *першому розділі* «**Теоретичні засади дослідження поезії Василя Стуса. Основні концепції міфу. Міф та література**» простежено становлення міфознавства та розвиток поняття міфу з метою з'ясування його конститутивної ролі у художній творчості, а також окреслено основні етапи та вектори літературознавчої рецепції поезії В. Стуса.

Підрозділ 1.1 «Особливості літературознавчої рецепції поетичного доробку Василя Стуса» присвячений аналізу дослідницької думки про творчість поета тривалістю чи не в півстоліття. Інтенсивність рецептивної діяльності характеризується нерівномірністю у діахронічному зрізі і може бути пояснена якісним параметром сприймання творчого доробку В. Стуса. У підрозділі актуалізовано запропоновану М. Павлишиним класифікацію видів прочитання Стусової поезії, за якою визначається системне, антисистемне, діаспорне, реабілітаційне прочитання, і на основі хронологічного, географічного та методологічного чинників простежено етапність літературознавчого дослідження поезії В. Стуса.

До 90-х років наукова рецепція творчості поета відбувалася переважно в діаспорі, де поезія В. Стуса дістала належну оцінку. Українське радянське літературознавство цього періоду позначене «еволюцією» від свідомого замовчування поета до витворення неадекватної рецептивної моделі у ситуації ідеологічної заангажованості. Загалом, складно говорити про науковий підхід радянського літературознавства, адже об'єктом прискіпливої уваги був не поетичний текст, а правозахисна діяльність В. Стуса. Освоєння його творчості в Україні починається з 1990 року після виходу з друку перших книг поета на батьківщині і появи ґрунтовних праць таких літературознавців, як Т. Гундорова, М. Жулинський, М. Коцюбинська та ін. Тоді ж у пресі з'явилася велика кількість публікацій про творчість В. Стуса, позначених бажанням бачити у постаті письменника ідеал героя, мученика, символ непокори, багато в чому підкресленим зіставленням з Т. Шевченком. Літературознавча рецепція цього періоду частково зумовила процес міфологізації образу поета в суспільній свідомості, як це сталося зі сприйняттям Т. Шевченка.

Нову модель літературознавчої рецепції (Стус-як-текст) запропонували вчені діаспори. Свідомий відхід від біографізму та зміщення дослідницьких акцентів на текст виявив широкі можливості для залучення до аналізу Стусової творчості різноманітних методологічних практик, вдало реалізованих вітчизняними літературознавцями пострадянського періоду. Зазначений підхід в осмисленні поетичної творчості В. Стуса втілено у праці М. Павлишина «Квадратура круга: Пролегомени до оцінки В. Стуса» (1993). Дослідник звернувся безпосередньо до текстової тканини, простеживши психологічні підоснови образів-символів. Із постмодерністських позицій здійснено дослідження спадщини поета Т. Гундоровою («Феномен Стусового «жертвослова»).

У 90-х рр. опубліковано праці таких дослідників, як Г. Гармаш, М. Ільницький, С. Квіт, М. Коцюбинська, Г. Мовчанюк, І. Онікієнко, Л. Плющ, О. Рарицький та чимало інших, у яких представлено широкий діапазон методологічних практик.

Центром стусознавчих досліджень стала філософська проблематика творчості В. Стуса, яку не вичерпано й до сьогодні. Вона охоплює Стусів екзистенціалізм, релігійні, історіософські та натурфілософські мотиви тощо. Власне, філософський складник поезії В. Стуса є фундаментом для з'ясування інших граней поетичного тексту.

Початок ХХІ ст. остаточно переорієнтував стусознавство на вивчення художнього тексту як повноцінного об'єкта дослідження. Епоха постмодернізму вплинула на характер наукових праць, зумовивши їхню фрагментарність, свідому настанову на локальність, частковість дослідницьких завдань, на відміну від кінця 80-х – початку 90-х років з їхнім прагненням до цілісності й вичерпності літературознавчої оцінки. Разом з тим, виразною є тенденція до підкреслення автентичності, «українськості» поетової творчості, тоді як попередній період стусознавства орієнтувався на «європейськість» поета (дослідники намагалися вписати творчу особистість митця в європейський культурний контекст, до чого вона, звісно, надається, проте це було пріоритетним завданням стусознавства кінця ХХ ст.).

У підрозділі 1.2 «Генеза поняття «міф» у світовій гуманітарній думці. Основні концепції міфу» окреслено розвиток поняття міфу у світовій науковій думці задля обґрунтування концептуальних для дисертаційної роботи поглядів на міф та схарактеризовано основні міфопояснювальні теорії. З'ясовано теоретичний інструментарій дослідження.

Світова гуманітарна думка запропонувала чимало ґрунтовних досліджень у сфері міфу. Міфознавство ХІХ – ХХ ст. позначене розмаїттям напрямків, шкіл, що запропонували ґрунтовні міфопояснювальні теорії, а саме: лінгвістичну (М. Мюллер); романтичну (брати Грімми, Ф. Шеллінг); порівняльно-історичну (О. Веселовський, О. Афанасьєв); антропологічну (Дж. Фрезер, Б. Малиновський, Ф. Буслаєв, О. Потебня, М. Костомаров, Л. Леві-Брюль); символічну (Е. Кассіер); психоаналітичну (З. Фройд, К. Юнг); структуралістичну (К. Леві-Строс). Науковий доробок цих напрямів філософії міфу створив теоретичне підґрунтя для дослідження різноманітних проявів міфологічного осмислення буття в художніх творах.

У роботі простежено стадіальність рецепції міфу світовою гуманітарною думкою: від алегоричного розуміння міфу античними та середньовічними філософами через символізм бачення романтиків, семантико-лінгвістичні теорії (М. Мюллер), психоаналітичну концепцію К. Юнга, ритуалізм Дж. Фрезера та його послідовників до структуралістичної теорії міфу (К. Леві-Строс, Р. Барт). Проте виокремлення етапів становлення міфознавчих концепцій є дуже умовним, оскільки міф як універсальне явище стає предметом зацікавлення різних галузей науки і зумовлює не лише різноманіття методів дослідження, але й їхнє поєднання у межах однієї теорії міфу, що характеризує роботи С. Аверінцева, М. Бахтіна, Я. Голосовкера, О. Лосєва, Є. Мелетинського та ін.

На підставі аналізу міфопояснювальних теорій, продукованих світовою гуманітарною думкою, визначено базові характеристики міфу, концептуальні для різних напрямів міфознавства, а саме: 1. Міф порушує проблеми світового масштабу; центральною проблемою міфу постає зв'язок людини зі світом як з універсумом, а не з історією. 2. Для міфу властивий не логічний, а конкретно-чуттєвий характер сприйняття навколишнього середовища, партиципація, тобто співпричетність природи, людини і соціуму (Л. Леві-Брюль). 3. Міф є особливою формою символотвірної діяльності людини (Е. Кассіер). 4. Специфіка логіки міфу полягає у його спрямуванні до вирішення фундаментальних протиставлень шляхом

медіації (техніка бриколажу, за К. Леві-Стросом). 5. Міфологічне мислення орієнтоване на прецеденти, що відбулися в минулому (сюжет міфу становить постійне повторення сакральних подій, пов'язаних із «початковим» часом) (М. Еліаде). 6. Міф передбачає різке розмежування «сакрального» і «профанного» часу. Категорія часу поєднує аспекти теперішнього і минулого, звідки впливає, що міф – структура синхронічно-діахронічна (К. Леві-Строс). 7. Міфологія постає стихійним проявом колективного несвідомого сучасної людини через архетипи (К. Юнг).

Отже, міф може бути означений сукупністю наведених вище ознак, кожна з яких визначає напрям рецепції цього явища світовою науковою думкою.

У *підрозділі 1.3. «Міфокритика як методологічна база аналізу художнього тексту. Міф та література»* з'ясовано історичні й теоретичні аспекти міфокритичної методології.

Друга половина ХХ ст. характеризується проникненням міфознавчих теорій та пропонованих ними методологій, позначених універсальністю можливостей, у всі галузі гуманітарних наук. Літературознавство швидко адаптувало нові методи до власних потреб, звернувшись до проблеми взаємозв'язків міфу та літератури, що й досі залишається магістральною. Літературознавство вже мало прецеденти аналізу художньої творчості з точок зору ритуалізму та психоаналізу в межах діяльності Кембриджської школи, утвореної учнями й послідовниками автора ритуалістичної концепції Дж. Фрезера, однак із часом кембриджські вчені (Дж. Гаррісон, Дж. Вестон, Г. Меррей, Ф. Корнфорд, Е. Чемберс та ін.), а згодом і не пов'язані із Кембриджським університетом літературознавці спромоглися вдало синтезувати ритуалістичний підхід до літературного матеріалу з юнгівським, що було спричинене потребою звернутися до живого міфологічного ґрунту – змісту несвідомого пласту психіки письменника. Теорія архетипів К. Юнга надала абстрагованим ритуальним схемам, що їх намагалися віднайти кембриджські науковці у літературі, загальнолюдського, позаісторичного змісту.

Ефективно трансформував юнгівську теорію архетипів та ритуалістичний підхід згідно із завданнями літературознавства канадський учений Н. Фрай у своїй роботі «Анатомія критики» (1957), що швидко набула статусу програмової для архетипної критики. Дослідницька думка у збірнику есеїв «Анатомія критики» базується навколо тези про сталість літературних жанрів, метафор, символів на основі їхньої споконвічної ритуально-міфологічної природи.

Активний розвиток західної міфокритики неминуче викликав посилену увагу до проблеми «міф і література» у слов'янському літературознавстві. Так, у 1970-80 роках ідеї ритуально-міфологічної критики вплинули на представників Тартуської семіотичної школи і відобразились у їхніх літературознавчих дослідженнях (праці В. Топорова, зібрані у книзі «Міф. Ритуал. Символ. Образ. Дослідження в галузі міфопоетичного» (1995)).

Становлення української міфокритики має складну історію, зумовлену пануванням у всіх галузях вітчизняної науки радянської ідеології, яка встановила табу на дослідження в царині міфу неросійськими науковцями. Однак заборона на «міфологічні» дослідження в радянські часи компенсувалась інтенсивною

міфотворчістю (свідомою або несвідомою) українських письменників, яка витворила пласт художніх творів, що надаються до міфокритичного аналізу.

Ритуально-міфологічна критика посіла в межах літературознавства свою нішу, підготовлену інтенсивним процесом міфологізування у сфері художньої літератури. Звернення до міфокритичної методології в українському літературознавчому просторі активізувались на початку 1990-х років зі здобуттям Україною незалежності, результатом чого стали дослідження Т. Мейзерської, О. Забужко, В. Нарівської та ін., проте однією з перших виконаних у міфокритичному ключі досліджень стала праця Г. Грабовича «Шевченко як міфотворець: семантика символів у творчості поета» (1991). На початку XXI ст. міфокритичний метод набуває все більшої популярності у дослідницькому середовищі, про що свідчить поява численних дисертаційних робіт (Н. Глінки, А. Гурдуз, В. Копиці, В. М'ястківської, Н. Ротової, Т. Саяпіної, Л. Хавкіної, І. Чернової та ін.). Водночас виявляються вразливі місця архетипної критики, що науковці компенсують паралельним використанням елементів інших літературознавчих методик (структурно-семіотичний аналіз, герменевтика, рецептивна естетика тощо). Так, можна зробити висновок про утвердження нової концепції українського літературознавства.

Виникненню міфокритики передувало зацікавлення у певних наукових колах питанням співвідношення міфу та літератури. Для письменників XX ст. міф дав можливість вийти за часопросторові та соціально-історичні межі задля виявлення сталих моделей індивідуальної та суспільної поведінки.

У розділі другому «**Міфопоетична картина світу в поезії Василя Стуса**» здійснено спробу описати у статичній й динамічній художній світ поета, побудований за міфологічними принципами. Структурними елементами статичного художнього простору є міфологема Світового дерева та пов'язана з нею система бінарних опозицій, а також образи першоелементів буття. Динаміку поетичного часопростору відтворює діалектика Хаосу та Космосу, що описує космогонічний міф В. Стуса.

Підрозділ 2.1 «Міфологема Світового дерева у структурі міфотворчості Василя Стуса» присвячений аналізу міфологеми Світового дерева як універсального символічного комплексу, що репрезентує модель світу. За В. Топоровим, Світове дерево – концепція світу, яка впродовж тривалого часу визначала модель суспільства людських колективів. Цей образ моделює триярусну структуру по вертикалі й горизонталі. Як числова організація світу у просторі і часі, Світове дерево представлене у поезії В. Стуса переважно за допомогою числа «чотири». Образ Світового дерева як вертикальної світомоделі реалізується у творчості В. Стуса фрагментарно, оскільки представлено лише верхню сферу світобудови.

Поезія В. Стуса виявляє тісний зв'язок з архаїчним мисленням. У свідомості архаїчної людини світ будувався на таких опозиціях: «верх / низ», «небо / земля», «парний / непарний», «вогонь / вода», «сонце / місяць», «чоловічий / жіночий», «старий / молодий», «життя / смерть» тощо, які поєднано в образі Світового дерева. Творчість поета характеризується дискретністю вияву цієї міфологеми та домінантним функціонуванням такого її художньо трансформованого варіанту, як

«стовп вогню». Міфологема Світового дерева описує міфопоетичний часопростір у художньому світі В. Стуса.

У підрозділі 2.2 «**Дуалізм як творчий принцип і як принцип світоустрою у міфологічній свідомості**» досліджено систему базових бінарних опозицій у поезії В. Стуса. Творчість поета яскраво засвідчує дуалізм як принцип творчої парадигми поета. Стусів художній світ побудований на опозиційних парах, витоки яких сягають міфології, звідки проникли до фольклору, а далі й до літератури, набуваючи нових смислових відтінків. Внаслідок дуалістичного сприйняття дійсності автор виявляє амбівалентне ставлення до України, що є енантіосемічним, тобто поєднує у собі протилежні значення. Опозиція «рідна» Україна» / «чужа» Україна» постала на тлі протиставлення ширшого плану, на тлі антитези краю і чужини, яка є варіантом бінарної опозиції «свій / чужий». До дескриптивного поля зазначеної дихотомії належить антитеза «мертвий / живий». Тексти В. Стуса актуалізують міфологічні образи та мотиви, пов'язані з архаїчними ритуалами поховання, які через трансформацію у сучасній свідомості набувають символічного змісту. Таким є міфологічний образ кола, що було сакральним засобом захисту одного світу від іншого, образ човна як засобу перенесення душі до потойбіччя тощо.

Дуалізм мислення В. Стуса на текстовому рівні втілений в антитезі. На рівні поетичного мовлення суть бінарної опозиції як такої, що пояснює світ через осмислення його у протилежних виявах, дещо стирається, переходячи до сфери поезики твору і набуваючи здатності структурувати художній текст.

У підрозділі 2.3. «**Образи першоелементів буття у творчій картині світу**» висвітлюється значення образів першостихій у створеній митцем міфопоетичній картині світу, панівним серед яких є образ води. Водні образи у творчості поета представлені надзвичайно широко у різноманітних варіантах («вода», «ріка», «озеро», «дощ», «криниця», «джерело», «поток», «море», «став», «калюжа»). Найбільш частотним у поезії В. Стуса є образ первісної безберегої води, яка водночас лежить поза межами й законами людського світу. Знаковим є те, що переважна більшість водних образів означена за допомогою чорного кольору, який підсилює семантику образів води як першостихії, оскільки має універсальне міфологічне значення первинного хаосу, мороку.

Другим за частотністю в поезії В. Стуса є образ вогню та його модифікації як утілення божественного вогню. Стусове бачення цієї стихії полягає у сприйнятті її як такої, що має очищувальну силу. Іпостасями вогню як символу очищення є «стовп вогню», «багаття», «вогнище», «полум'я», «ватра», «костри» тощо. Одним із важливих компонентів системи вогняних образів є образ сонця. Сонце є втіленням небесного вогню і подібно до нього має дві іпостасі: життєдайне і нищівне, смертоносне. Такий поділ функцій сонця: на світло і жар, – існує у міфологічних текстах заможлянь.

Першостихія землі у творчості В. Стуса пов'язана з материнським началом, що насамперед виявляється у поетичному мовленні, зокрема у метафоричній моделі, за якою земля наділяється ознаками жінки, матері («жінка, мати → земля»). Важливе значення землі у житті хліборобів-українців визначило продуктивність названої метафоричної моделі. У письменника в ролі основного об'єкта метафоричного

перенесення «жінка, мати → земля» є Батьківщина, Україна («жінка, мати → Батьківщина, Україна»).

Міфологічні універсалиї вогню, води, землі у структурі поетичного тексту В. Стуса, незважаючи на відмінності, перебувають у діалектичному зв'язку. Функції названих стихій (зокрема вогню та води) у художньому світі поета часто дублюються, однак не є взаємозамінними.

У підрозділі 2.4. **«Космос та Хаос як елементи космогонічного міфу Василя Стуса»** досліджено концепти Хаосу і Космосу в авторському міфі поета. Космогонічний міф В. Стуса, поданий крізь призму ліричного «я», має закономірності вияву в поетичних текстах.

Основою міфологічної картини світу є уявлення про Хаос та Космос. Перехід від неорганізованого Хаосу (найчастіше – безформної водної стихії) до впорядкованого Космосу (представленого суходіллям як опозицією до водної стихії) складає основний внутрішній зміст міфології (В. Топоров).

Простори Космосу та Хаосу у Стусовій поезії представлено відповідно образами України та Колими. Образи колимського ландшафту співвідносяться з профанною територією, царством Хаосу, що наступає на космічно впорядкований простір. У міфопоетичній свідомості Космос, постійно розширюючись і самовпорядковуючись, витісняє Хаос на периферію, однак не долає його, з чим пов'язаний екзистенційний стан ліричного героя. Постійне перебування у просторі Хаосу зумовлює переживання внутрішнього хаосу і передчуття Хаосу як часової перспективи Космосу. Передапокаліптична ситуація викликає специфічний стан ліричного героя, стан прозріння перед остаточним забуттям, що вимагає особливого, сакрального місця, яким уявляється простір Вітчизни.

У підрозділі 2.5. **«Збірка «Зимові дерева»: міфопоетика художнього часопростору»** проаналізовано варіанти вияву бінарної опозиції «свій простір / чужий простір» на локальному рівні та досліджено концептуальне значення образу дерев. Виокремлення підрозділу у структурі дисертаційної роботи зумовлене специфічним проявом міфологізму поетичної збірки.

За первісними міфологічними уявленнями, ліс уособлював сили хаосу, належав до «чужого» простору. У В. Стуса ліс є окремим герметичним космосом, первозданним світом зі своїми законами часу і простору, відмінними від законів людської цивілізації, що реалізується через опозицію «ліс (сакральний простір) / місто (профанна територія)», яка є частковою модифікацією універсальної опозиції «природа / цивілізація». Поетичні рядки В. Стуса засвідчують поетове розуміння цивілізації як антидуховної за своєю суттю.

Образ «зимових дерев», який дав назву поетичній збірці, стосується не так сакрального простору «лісу», як профанної території «міста». Серед образів дерев у поезії В. Стуса домінують образи тополі, верби, калини, дуба, які стали націознаками України. Частково зберігши міфологічне символічне значення, частково пройшовши фольклорну обробку та діставши авторську інтерпретацію, образи дерев, лісу засвідчують оригінальність міфомислення поета.

У підрозділі 2.6. «Поезія «Веселого цвинтаря» як зразок деміфологізаційного тексту» розглянуто особливості індивідуального авторського міфу В. Стуса та художню реалізацію концепції людини-актора.

Збірку «Веселий цвинтар» концептуалізує ідея «театральності» людського життя, «життя-вертепу», життя-гри в широких екзистенціальних вимірах, яка, проте, набуває особливої трагічності у вузьких межах радянського буття. Образ театру (вертепу) співвідноситься з міфологічним образом хаосу, втілює ідею невизначеності щодо можливості вияву індивідуальної волі. Концепція людини, реалізована у «Веселому цвинтарі», може бути описана в образах збірки, підпорядкованих ідеї життя-як-театру: людина – актор, який не знає сценарію.

Визначальною стильовою рисою збірки є бурлеск, що бере початок із народної сміхової культури і виявляється у зміщенні соціальних ролей, інверсії суспільного «верху» та «низу». В. Стус відтворює карнавальний світ радянської дійсності. В основі інтерпретації міфу «веселого цвинтаря» є поняття карнавальності та серйозності людського буття, розроблене М. Бахтіним. Традиції народної сміхової культури простежуються у гротескному зображенні В. Стусом людського тіла, але, на відміну від вітальної тілесності у народній культурі, поет обіграє людське тіло як мортальний символ. Мортально-інфернальна символіка збірки міститься вже у її назві (до того ж оксиморонна назва «Веселий цвинтар» відсилає до карнавальності і гротеску) і конкретизує ідею театральності радянської дійсності.

Зіставлення соціального світу з театральним автоматично вписує його у «чужий» (тому що штучний) простір, характеристики якого збігаються з параметрами невпорядкованого радянського простору.

Деміфологізація поетом офіційних радянських міфів викликає зворотній процес – творення авторського неоміфу, що пропонує альтернативну модель світу як повернення до сакрального часопростору у слові.

Дослідженню особливостей актуалізації загальнолюдських культурних архетипів у поезії В. Стуса присвячено *третій розділ дисертації «Реалізація міфопоетичного змісту індивідуального та колективного несвідомого у поетичній творчості»*.

У підрозділі 3.1. «Архетип Матері-Землі та його варіанти у поезії Василя Стуса» з'ясовано авторське смислове наповнення образу Землі-Матері-Жінки в зіставленні з його традиційним (юнгівським) розумінням.

У творчості поета цей архетип нерозривно пов'язаний з образом Землі, Природи, що більшою чи меншою мірою стосується будь-якого українського письменника. Упродовж історії українського етносу земля відігравала ключову роль у його становленні та розвитку і набула сакрального значення в українській ментальності, перетворившись із матеріальної категорії на духовну.

Міфологічний образ Матері-Землі у творчості В. Стуса є багатограним. Крім таких компонентів материнського архетипу, як Мати, Земля, він вибирає в себе образи Коханої, Природи, України-Вітчизни, Божої Матері, Софії (жіночого втілення сакральної точки українського націопростору) та інших, поєднаних аспектом жіночості. Визначальним є те, що для поетичного світу В. Стуса характерні різноманітні комбінації названих образів, найбільш поширеними з яких є

бісемантичні образні структури, наприклад, Кохана / Природа, Мати / Природа, Софія / Природа, Україна-Вітчизна / Мати, Україна-Вітчизна / Богородиця, Україна-Вітчизна / Жінка, Мати / Богородиця тощо. У результаті аналізу цих структур зроблено висновок щодо продуктивності вияву такого варіанту материнського архетипу в поезії В. Стуса, як амбівалентний образ України / Вітчизни, виражений через національну символіку.

У підрозділі 3.2. «Актуалізація архетипу Дитини у творчості В. Стуса» продовжено дослідження психоаналітичного дискурсу творчості митця, зокрема здійснено спробу проаналізувати вияви архетипу Дитини в ліриці митця. Дослідження базується на концепціях К. Юнга та поглядах К. Керенї на міфологему Дитини. Застосування до аналізу поезії теорії архетипів дає змогу простежити особливості прояву колективного несвідомого людства у художній літературі на рівні індивідуального творчого мислення автора.

У поезії В. Стуса оприявлюється образ божественного немовляти, свідомого своєї творчої сили та еволюційних можливостей. Світ ранньої поезії митця пройнятий оптимістичним утвердженням весни, молодості, віри у власні сили, які зумовлені зв'язком із землею. Ліричний герой ранніх поезій В. Стуса виявляє розуміння природи як співвідносного з материнським жіночим началом джерела життя, властиве архаїчному світогляду. У цьому випадку «дитина» ще потребує материнського захисту: індивідуаційні процеси перебувають у зародку, оскільки «я» не намагається подолати несвідоме. Ліричний суб'єкт поезії, більше того, прагне до цілковитого єднання з материнським началом, повернення до материнського лона. Натомість у текстах наступних збірок відтворено пригнічений психологічний стан ліричного героя, зумовлений невлаштованістю існування у негармонійному дорослому світі. Згідно з теорією К. Юнга, таке протиріччя свідчить про складність процесу самоутвердження особистості в ролі дорослого, що й призводить до актуалізації архетипу Дитини як способу повернутися в гармонійне минуле.

Підрозділ 3.3. «Орнітологічні образи: міфологічне та фольклорне наповнення» містить аналіз міфологічного підґрунтя образів птахів як компонентів національного несвідомого, успадкованих фольклорною традицією та модифікованих авторською уявою. Орнітологічні образи у поезії В. Стуса доростають до рівня символів. Більшість таких образів-символів, наявних у творах поета, постала із життєвої філософії давніх українців, з культурної спадщини та уподобань українського народу, з його поглядів, вірувань, міфів, обрядів, звичаїв та з надбань світової культури, літератури, міфології. Міфологізм В. Стуса виявляється через фольклорну традицію. Народнопоетичні образи становлять «законсервовані» на певному етапі втрати сакрального змісту міфологічні структури, що набувають значень архетипів національного несвідомого. Саме з таких позицій здійснено аналіз фольклорних елементів Стусової творчості.

Експлікація міфологізму у В. Стуса пов'язана з використанням фольклорно-міфологічного образу жар-птиці. Жар-птиця пов'язана зі Світовим деревом, вона живе у його кроні, що відповідає верху світобудови, і має стосунок до опозиції «світло / морок», оскільки символізує світло, а також є знаком ситуації випробування, ініціації.

Орнітологічні образи слугують для позначення міфологічної ситуації, в якій перебуває ліричний суб'єкт, у той же час окреслюючи його роль у цих ситуаціях (жрець (шаман), медіатор, культурний герой, пророк, жертва).

У підрозділі 3.4. «**Міфопоетична організація оніропростору в поетичному тексті**» застосовано міфокритичний підхід до інтерпретації оніричних елементів, розглянуто картини онірично-холотропних станів у поетичних текстах В. Стуса як таких, що виявляють типологічні зв'язки з міфом. До аналізу оніричних образів залучено погляди З. Фройда, К. Юнга, Е. Фромма, Є. Мелетинського.

Часопростір сну у В. Стуса організований за міфологічними принципами, через оніричну поетику передано картини абсолютного міфологічного минулого, що стосується насамперед дитячих сновидінь, адже пора дитинства співвідноситься із початковим часом, «дитинством» людства.

Оніричний простір може охоплювати реальне минуле (у формі спогадів), можливе майбутнє (пророчі сни, візії), трансформоване теперішнє – альтернативний часопростір як бажаний замітник реального (найчастіше постає у формі снів) і, у спотвореному, гротескному вигляді, – як небажаний замітник (реалізується у формі марень, божевільних видінь). Сновидіння та спогади стають єдиною можливим засобом ескапі від дійсності, розімкнення простору «чотири на чотири» в необмежений космос, подолання лінійності профанного часу.

У **Висновках** підсумовано основні положення дисертаційної роботи.

Поняття «міф» у світовій гуманітарній думці багатопланове, зумовлене етапністю розуміння цього явища: від алегоричного його трактування античними та середньовічними філософами через символізм бачення романтиків, семантико-лінгвістичну теорію (М. Мюллер), психоаналітичну концепцію К. Юнга, ритуалізм Дж. Фрезера та його послідовників до структуралістичної теорії міфу (К. Леві-Строс, Р. Барт). Об'єднує різноманітні підходи до цього явища розуміння міфу як способу заглиблення в буття, як вияву колективного переживання власної екзистенції, невіддільної від екзистенції світу.

Специфікою сучасного міфологізування є творення в художній площині авторського міфу, пов'язаного з інтерпретацією міфологічного змісту художнього твору за допомогою архетипних образів, міфологем, символів та інших міфологічних структур, опосередкованих свідомістю автора. Міф, творений В. Стусом у поетичній площині, характеризується системністю вияву та закономірністю розвитку. Авторський міф має систему константних міфоструктур, властивих художньому мисленню митця.

Міф, розроблений у творчості В. Стуса, поєднує в собі елементи космогонічного та есхатологічного міфів. Хаос і Космос як просторові параметри світу домінують у міфі космогонічному. Есхатологія оперує цими поняттями, переважно, як часовими характеристиками. Центральною темою загальнолюдського міфу є подолання Хаосу. Особливість Стусового міфу – неможливість ліричного героя вийти поза простір Хаосу, котрий виявляється логічним завершенням як індивідуальної екзистенції ліричного «я», так і створеного автором світу у його фізичних параметрах.

Специфіка стусівського міфомислення полягає в актуалізації міфологеми води на позначення первинного хаосу, для чого автор послуговується значною кількістю водних образів у поєднанні з символікою чорного кольору. Стусове бачення «вогню» полягає в амбівалентному сприйнятті його і як смертоносного явища, і як невичерпного джерела енергії, світлоносного начала Всесвіту. Міфологічні універсалії вогню, води, землі у поезії В. Стуса, незважаючи на відмінності, перебувають у діалектичному зв'язку.

Творчість митця характеризує міфологізування різних видів. Імплицитний міфологізм, іманентно властивий мові у зв'язку з її метафоричною природою, характерний і для художнього твору. Експліцитна форма міфологізування полягає в залученні до тексту константних міфологічних образів, мотивів, сюжетів архетипів тощо. Однак, вважаючи міфом будь-які явища сучасного життя, що мають комунікативний характер і становлять собою профанну структуру (Р. Барт), можна спостерігати спроби спростування таких «міфів». Деміфологізація поетом офіційних радянських міфів викликає зворотній процес – творення авторського неоміфу, що пропонує альтернативну модель світу як повернення до сакрального часопростору у слові. Важливу роль у цьому відіграють іронія та сатира: сміх у всіх його варіантах є лімінальним явищем, оскільки відокремлює новий міф від міфу старого. Сміх є засобом подолання старого світу в силу невідповідності очікуванням ідеального та нездатності традиції задовольнити потребу в істинному, сакральному бутті через своє слово. Так, сміх передуює народженню нового світу як міфу у поетичній творчості В. Стуса.

Поезія митця надається до психоаналітичної інтерпретації у зв'язку з інтенсивним проявом у ній змісту загальнолюдського колективного несвідомого через посередництво архетипів, які часто мають етнонаціональне забарвлення.

Архетип Матері-Землі є головним символічним стрижнем поезії В. Стуса. Поліфункціональність і багатоваріантність образу землі пояснюється її сакральністю для українського етносу і багатовіковим нашаруванням у свідомості народу різноманітних вірувань та уявлень про світобудову, тому конкретні вияви архетипу Матері-Землі у В. Стуса мають національне забарвлення.

У творчості поета виокремлюються мотиви, пов'язані з проблемами самоідентифікації, та символічні рівні реалізації архетипу Дитини, основним з яких є рівень Дитини-Сироти, що у Стусовій поезії виражається через стани самотності, «покинутості». Незважаючи на відсутність у художньому світі поета чіткої еволюції архетипу Дитини від Дитини-Сироти до Дитини-Героя, яка передбачає «тріумф повернення» (за К. Юнгом), однак простежується процес самоідентифікації ліричного «я» через подолання стану розгубленості, самотності (мотив Дитини-Сироти) до набуття стоїчної позиції перед обличчям світу.

Психоаналітичне дослідження поезії В. Стуса виявило приховані можливості онірії щодо оприявлення у художньому тексті міфологічного досвіду людства. Так, в оніричному просторі художнього сну відбувається акт авторського міфотворення. Біологічний сон і сон літературний як його художній дублікат виявляють надзвичайно тісний зв'язок із міфом на рівні форми, змісту, логіки структурування

його компонентів. Оніричний пласт є своєрідним екстрактом міфопоетики як системи формальних і змістових засобів утілення міфологізму.

Міфокритичний підхід до поетичного доробку В. Стуса є продуктивним. Аналіз міфопоетичної системи поета підводить до висновку про зосередження її на взаємопроникненні національної та загальнокультурної міфологічної традиції, вираженій засобами модерного (з елементами постмодерної поетики) письма.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Саковець С. П. Міфопоетика творчості Василя Стуса / С. П. Саковець // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 10. – 2008. – С. 428–435.

2. Саковець С. П. Архетип Матері-Землі та його варіанти у поезії В. Стуса (На матеріалі збірки «Палімпсести») / С. П. Саковець // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 12. – С. 399–408.

3. Саковець С. П. Образи першостихій в поетичному тексті (за творчістю Василя Стуса) / С. П. Саковець // Актуальні проблеми української літератури і фольклору : наук. зб. / Редкол. : В. А. Просалова (відп. ред.) та ін. – Донецьк : Норд-Прес, 2009. – Вип. 13. – С. 167–176.

4. Саковець С. П. Орнітологічні образи в поезії В. Стуса : міфологічне і фольклорне наповнення та авторська інтерпретація / С. П. Саковець // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. 20. – С. 573–577.

5. Саковець С. П. Збірка В. Стуса «Зимові дерева» : міфопоетичне прочитання / С. П. Саковець // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 18. – С. 201–209.

6. Саковець С. П. Міфологема Світового Дерева у структурі міфотворчості Василя Стуса / С. П. Саковець // Волинь філологічна : текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі : зб. наук. пр. / [упоряд. О. О. Маланій]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 6. – С. 232–240.

7. Саковець С. П. Міфопоетична організація оніропростору у поезії В. Стуса / С. П. Саковець // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – Вип. 27. – С. 285–290.

8. Саковець С. П. Хаос та Космос як елементи космогонічного міфу Василя Стуса / С. П. Саковець // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – Вип. 21. – С. 325–333.

Анотація

Саковець С. П. Міфопоетика поезії Василя Стуса. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Національний університет «Острозька академія», Острог, 2011.

У дисертаційній роботі простежено еволюцію поняття міфу у світовій науковій думці та охарактеризовано основні напрями і школи міфознавства ХІХ – ХХ ст. Висвітлено специфіку міфокритики як універсальної методики аналізу поетичного тексту. У дослідженні з'ясовано особливості міфопоетичної системи В. Стуса як результату втілення у художній творчості різних рівнів міфологізму, розглянуто поетичну реалізацію міфологічних мотивів, характеру переосмислення і трансформації універсальних міфоструктур. Обґрунтовано значення дуалістичного світосприйняття, втіленого у системі бінарних опозицій, для художнього моделювання часопростору, що в поезії В. Стуса ізоморфний міфологічному. Проаналізовано міфологеми у Стусовій творчості, які складають основу поетичної космогонії (міфологема Світового дерева, води, вогню, землі тощо). Залучено теорію психоаналізу К. Юнга для дослідження втілення міфологічного змісту колективного несвідомого у художньому творі через архетипні образи (архетипи Матері, Дитини та їхні поетичні модифікації, етносимволи архетипного значення тощо); визначено роль оніричних образів у міфопоетиці В. Стуса.

Ключові слова: міф, міфопоетика, міфологізм, архетип, міфологема, міфологічна картина світу.

Анотація

Саковец С. П. Мифопоэтика поэзии Василия Стуса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. Национальный университет «Острожская академия», Острог, 2011.

Диссертация посвящена выявлению основных аспектов функционирования мифологического дискурса в поэзии В. Стуса. В работе прослежена эволюция понятия «миф» в мировой научной мысли, а также охарактеризованы основные направления и школы ХІХ – ХХ ст., разрабатывающие теории мифа. Отражена специфика мифокритики как универсальной методики анализа поэтического текста.

Ведущим в диссертации избран ритуально-мифологический метод, который послужил выявлению архаических мифологических структур, ритуальных моделей и определению мифологических образов и мотивов, трансформируемых авторским сознанием, а также метод архетипного анализа, важный для выявления реализации в поэзии В. Стуса общекультурных архетипов. В исследовании применены достижения представителей структуралистской школы Ю. Лотмана, Р. Барта, В. Топорова, использованы элементы формалистического метода во время анализа специфических средств поэтики, осуществлен микроанализ ключевых текстов.

В диссертации выяснены особенности мифопоэтической системы В. Стуса как результата воплощения в художественном творчестве разных уровней мифологизма, рассмотрена поэтическая реализация мифологических мотивов, характера переосмысления и трансформации универсальных мифоструктур. Обосновано

значение дуалистического мировосприятия, воплощенного в системе бинарных оппозиций, для художественного моделирования пространственно-временного континуума, который в тексте В. Стуса изоморфен мифологическому. Творчество поэта удостоверяет дуализм как принцип творческой парадигмы поэта. Весь поэтический мир В. Стуса построен на оппозиционных парах, истоки которых достигают мифологии. В творческой лаборатории писателя они обозначены авторским индивидуальным восприятием мира. Для поэтического языка В. Стуса свойственны оппозиционные пары образов «радость / горе», «свобода / плен», «жизнь / смерть», «живая вода / мертвая вода» и т. п., тогда как в основе художественной картины мира, воплощенной в поэзии, находятся оппозиции «свой / чужой» (в отношении к пространству), «верх / низ», «небо / земля», «день / ночь» и др. Важным структурным элементом, объединяющим перечисленные антиномии, является мифологема Мирового дерева – универсальный принцип организации мира по вертикали и горизонтали. Также проанализированы мифологеми первостихий, которые принадлежат к поэтической космогонии (воды, огня, земли).

Привлечена теория психоанализа К. Юнга для исследования воплощения мифологического содержания коллективного бессознательного в художественном произведении через архетипные образы (архетипы Матери, Ребенка и их поэтические модификации, этносимволы архетипного значения и т. п.).

Архетип Матери-Земли является главным символическим стержнем поэзии В. Стуса. Полифункциональность и многовариантность образа земли объясняются ее сакральным значением для украинского этноса и многовековым наслоением в сознании народа разнообразных представлений о мироздании. В поэтическом мире В. Стуса много значит аспект символический – глубинное воссоздание духа земли, мощнейшего кода этнического пространства и национального бессознательного. Поэтому варианты проявления архетипа Матери-Земли у В. Стуса имеют национальную основу.

Анализ холотропных планов художественности в творчестве В. Стуса позволяет утверждать, что в онирическом пространстве художественного сна происходит акт авторского мифотворчества. Биологический сон и сон литературный как его художественный дубликат обнаруживают тесную связь с мифом на уровне формы, содержания, логики структуризации его компонентов. Онирическая составляющая поэтики творчества В. Стуса представлена фрагментами сновидений, воспоминаний, бреда, видений, визионерских состояний и т. п., причем происходит их разграничение по критерию желательности реальности, творимой холотропным состоянием. Хронотоп сновидений соотносится с мифологическим начальным и абсолютным пространством и временем, а образы онирического текста приобретают статус мифологем. Онирический пласт является своеобразным экстрактом мифопоэтики как системы формальных и содержательных средств воплощения мифологизма.

Результативность мифокритического подхода к поэзии В. Стуса заключается в выявлении уникальности мифопоэтической системы поэта, которая характеризуется взаимопроникновением национальной и общекультурной

мифологической традиций, выраженных средствами современного (с элементами постмодернистской поэтики) письма.

Ключевые слова: миф, мифопоэтика, мифологизм, архетип, мифологема, мифологическая картина мира.

Summary

Sakovets S. P. Mythopoetics of the poetry by Vasyl Stus. – Manuskript.

Dissertation for a Candidate degree in Philology. Specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. The National University of Ostroh Academy. Ostroh, 2011.

The thesis is the first complete research of the mythopoetical elements and functions of myth and mythostructures in the creation by Vasyl Stus. The dissertation deals with the main aspects of mythological discourse in the V. Stus poetry.

In dissertation work the evolution of concept of myth in world scientific thought is researched and basic directions and schools of myth interpretation are described. The universalism of mythopoetical points of view, its orientation to cultural memory helps to reveal the constants that fixed in the mythological culture, to explain choice of them by the author.

In the dissertation the dualism as a principle of poetical paradigm is conceived, the mythologems system and their binary oppositions which characterize poetical world of V. Stus ('up / down', 'right / left', 'native / strange', 'day / night', 'life / death' etc.) are analyzed, mythopoetical base of a world model connected with the image of World tree in a context of binary oppositions is revealed, sources and ways of formation the author's poetic world model and the level of the poet's assimilation and interpretation of mythology are defined.

The theory of psychoanalysis of C. Jung is used for research of embodiment of mythological content collective unconsciousness in artistic work through archetypal images. In the thesis the author systematically explores the functioning of the Mother and Child archetypes. The analysis proves that the poetry under research is deep-rooted into the archetypal basis.

Key words: myth, mythopoetics, mythologism, archetype, mythologem, mythological world image.